

Helsinki 22.6.2005

Dnro 1991/4/03 ja 2097/4/03

Dosentti, yliassistentti (mvs)
Jouni Luukkainen
Castreninkatu 10 c 53

00530 Helsinki

PÄÄTÖS KANTELUUN

1 KANTELUKIRJOITUKSET

Jouni Luukkainen osoitti 9.9.2003 kirjoituksen eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kirjoituksessaan Luukkainen arvostelee Helsingin kaupungin opetusvirastoa ja sen opetuspäällikköä Irmeli Halista, jotka hänen käsityksensä mukaan ovat ottaneet puutteellisella ja virheellisellä tavalla ottanut tiedotuksessaan huomioon 1.8.2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslain (453/2003) sekä perusopetuslain 13 §:n ja lukiolain 9 §:n muuttamisesta annettujen lakien uskonnon- ja elämänsäntymustiedon opetusta koskevat uudet säännökset.

Kantelija esittää kirjoituksen liitteenä olevaan lomakkeeseen ja tiedotteeseen viitaten (liitteet 3 ja 4),

- että tiedotteessa on jätetty kertomatta, että jos uskonnollisen yhdiskunnan oman uskonnonopetus järjestetään, niin oppilas/opiskelija suljetaan elämänsäntymustiedon opetuksesta,
- että lomakkeiden ja tiedotteiden jakelu on ollut liian suppea,
- että opetusvirasto ei ole kertonut opiskelijoille heidän uusista oikeuksistaan ja että tämä merkitsee sitä, että he saattavat jäädä vaille sitä uskonnonvapautta, jonka uusi lainsäädäntö antaa lukukauden alusta lähtien ja
- että opetusviraston menettelyn johdosta opiskelija saattaa menettää normaalin opiskelutavan takaavan vaihdosmahdollisuuden.

Kantelijan mukaan opetusviraston menettelyyn on saattanut vaikuttaa Opetushallituksen tiedotteet (OPH:n muistiot 6.6.2003, perusopetuslain sekä lukiolain muutoksen vaikutukset uskonnon- ja elämäntietomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan, kirjoituksen liitteinä). Kantelukirjoitukseen oli vielä liitetty opetusviraston ryhmäkirje Uusi uskonnonvapauslaki ja koulun käytänteet (liite 2) ja Osallistuminen oman uskonnonopetukseen (liitteet 3 ja 4).

Kantelija pyytää oikeusasiamiestä kertomaan Helsingin kaupungin opetusvirastolle, että opetusviraston ratkaisu oikeudesta osallistua elämäntietomustiedon opetukseen oman uskonnonopetuksen järjestettyä on lainvastainen.

Kantelija lähetti 19.9.2003 toisen kirjoituksen oikeusasiamiehelle, jossa hän arvosteli Helsingin kaupungin opetusvirastoa ja sen opetuspäällikkö Irmeli Halista tavasta, jolla opetusvirasto on järjestänyt 1.8.2003 alkaen koulun uskonnollisista tilaisuuksista vapautumiseen. Menettely merkitse kantelijan mielestä perustuslain rajoittamista ja on vastoin eduskunnan kannanottoja.

Kantelija liitti kirjoitukseensa aikaisemman kirjoituksensa liitteenä olleen ryhmäkirjeen (liite 1) sekä lomakkeet ja tiedotteet peruskoulua ja lukiota varten "Oppilaan/opiskelijan osallistumisesta koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin" (liitteet 3 ja 4).

Kirjoituksen mukaan viitataan opetusviraston tiedotteissa Opetushallituksen em. tiedotteisiin, jotka kirjoittajan mukaan merkitsevät perustuslain rajoittamista.

Kantelija lähetti 20.9.2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle kolmannen kirjoituksen, jossa hän arvostelee Helsingin kaupungin opetusvirastoa ja sen opetuspäällikkö Irmeli Halista sen johdosta, että opetusvirasto ei toteuta elämäntietomustiedon opetuksen järjestelyä kaikille uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille uuden lainsäädännön mukaisesti eli siten, että oppilas/opiskelija osallistuu tähän opetukseen, ellei huoltaja/opiskelija ilmoita häntä/ilmoittaudu enemmistön uskonnonopetukseen. Opetusvirasto toteuttaa tämän käytännön kantelijan mukaan vain koulutulokkaiden suhteen.

Kantelija pyytää, että kaikki kolme kirjoitusta käsitettäisiin yhtenä kanteluna.

2 SELVITYS

Helsingin kaupungin opetusvirasto antoi 13.11.2003 selvityksen kantelukirjoitusten johdosta. Selvitykseen oli liitetty opetusviraston uskonnonvapautuslaista laatimaa aineistoa.

Kantelija antoi 29.12.2003 vastineensa Helsingin kaupungin opetusviraston selvityksen johdosta. Vastineessaan kantelija toteaa haluavansa oikeusasiamiehen kannanoton seuraaviin kysymyksiin:

- kysymykseen siitä, onko kaupungin opetusviraston tiedotustoiminta siihen mukaan lukien lomaketuotanto ollut riittävä.
- opetusviraston laintulkintaan, jonka mukaan rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan oman uskonnonopetuksen järjestyttyä tähän yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajan/opiskelijan mahdollisuudesta sanoa, ettei asianomainen osallistu opetukseen, koska kyseinen opetus ei kuitenkaan ole oman uskonnonopetusta,
- opetusviraston laintulkintaan, jonka mukaan oman uskonnonopetuksen järjestyttyä tähän yhdyskuntaan kuuluvan opiskelijan on pääsääntöisesti osallistuttava, vaikka oman uskonnonopetusta ei ole pyytänyt ja vaikka tilalle haluttaisiin nimenomaan koulun muuta korvaavaa opetusta.
- opetusviraston laintulkintaan, jonka mukaan peruskouluissa/lukiossa oman uskonnollisen yhdyskunnan uskonnollisista tilaisuuksista omantunnon syistä vapautumiseen tarvittaisiin muuta kuin pelkkä huoltajan/opiskelijan ilmoitus,
- kysymykseen siitä, onko opetusvirasto toteuttanut lain automaattikkaa, jonka mukaan erityisesti mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas/opiskelija on lain mukaan automaattisesti elämäkatsomustiedon opetuksessa lukuvuoden alusta lukien, vaikka hän olisi ollut uskonnonopetuksessa siihen asti.

3 RATKAISU

3.1 Opetusviraston tiedottaminen uskonnonvapauslaista

Selvityksen mukaan oli keväällä 2003 ryhdytty opetusvirastossa valmistautumaan koulujen ohjaamiseen uskonnonvapauslain soveltamisessa. Huhtikuussa 2003 kokoontui työryhmä, johon kuuluivat opetuspäällikön ohella evankelis-luterilaisen uskonnon, muiden uskontojen sekä elämäkatsomustiedon ohjaavat opettajat eri kouluasteilta sekä Helsingin seurakuntayhtymän edustajat. Sovittiin, että laaditaan laintulkintaa helpottava kaavio ja lomakepohja kouluja varten ja pyydetään niistä opetusministeriön ja Kuntaliiton lakimiesten arvio. Lakimiesten kommenttien pohjalta materiaalia muokattiin opetusvirastossa sen jälkeen. Kesäkuussa 2003 pidettiin opetusvirastossa vielä konsultaationeuvottelu lain oikeasta tulkinnasta opetusministeriön lakimiehen ja Kuntaliiton lakimiehen kanssa.

Kaupungin selvityksen mukaan opetusviraston työtä jatkettiin Opetushallituksen 6.6.2003 tiedotteiden perus- ja lukiolakien vaikutuksista uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan perusteella. Opetushallitus lähetti ohjeet myös suoraan kaikkiin kouluihin, jolloin rehtorit saivat käyttöönsä ohjeet uskonnonvapauslain tulkintaa varten. Helsingin opetusvirastosta katsottiin kuitenkin, että koulut tarvitsevat lisäksi tukimateriaalia, joka helpottaa asian tiedottamista koteihin ja opiskelijoille. Kesän aikana kouluille tarkoitettua

opetusmateriaalia työstettiin virkamiestyönä opetusministeriöstä ja Kuntaliitolta saatujen palautteiden mukaisesti. Elokuun 15 päivänä 2003 järjestettiin kaupungin koulujen rehtoreille iltapäivätilaisuus uskonnonvapauslain vaikutuksiin liittyvistä asioista. Tilaisuudessa todettiin, että ohjeistusta päivitetään jatkossa lomakkeiden toimivuudesta ja ohjeiden tarkoituksenmukaisuudesta saadun palautteen pohjalta. Koulutusmateriaali muokattiin tämän jälkeen ohjeistukseksi, joka lähetettiin varmuuden vuoksi konsultointia varten opetusministeriön ja Kuntaliiton lakimiehelle.

Opetusviraston selvityksessä todetaan, että Helsingin kaupunki on yksi harvoja kuntia Suomessa, jotka tukivat koulujensa työtä laatimalla valmiiksi lomakepohjat, joita koulut saattoivat käyttää tiedottamisessaan sekä täydentää omilla koulukohtaisilla tiedoillaan.

Opetusviraston selvityksen mukaan kantelun liitteenä olevassa ryhmäkirjeessä kehoitettiin jakamaan tiedote ensisijaisesti koulutulokkaille sekä niille huoltajille, jotka haluavat muuttaa nykyistä asiantilaa ja viitattiin Opetushallituksen asiasta antamiin valtakunnallisiin ohjeisiin.

Kannanotto

Totean, että kantelijan kirjoituksissa esittämä arvostelu, joka kohdistuu Helsingin kaupungin varautumiseen tiedotustoiminnassaan uuden uskonnonvapauslain voimaantumiseen, ei käytettävissäni olevan selvityksen perusteella anna puoleltani aiheita toimenpiteisiin.

Mitä tulee tiedotteiden ja lomakkeiden laajuuteen kantelussa kohdistettuun arvosteluun totean, että olen eräästä toisesta uskonnonvapauslain soveltamista koskevasta kantelukirjoituksesta antamassani päätöksessä mm. käsitellyt Opetushallituksen tiedotteen nyt kysymyksessä olevaa kohtaa, joka koskee oppilaan uskonnon/elämäkatsomustiedon vaihtoehtoja. Opetushallitus katsoi ko. asiasta antamassaan selvityksessä, että viraston tiedote kaipasi täsmennystä siltä osin, kuin on kysymys niistä enemmistön uskonnonopetukseen osallistuvista, jotka ovat ennen lainmuutosta tehdyn ratkaisunsa perusteella jatkaneet uskonnonopetukseen osallistumisvelvollisuuttaan.

Totean, että Helsingin opetusvirasto on perustanut tässä kantelukirjoituksessa arvostellun menettelynsä Opetushallituksen edellä tarkoitettuun tiedotteeseen. Opetushallitus on sittemmin ilmoittanut tarkistavansa tiedotteensa edellä mainitulta osin.

Kysymys Helsingin kaupungin opetusviraston uskonnonvapauslaista tiedottamisesta ja tiedottamisen kattavuudesta ei tämän vuoksi anna puoleltani aiheita enempään.

3.2

Osallistuminen oman uskonnon opetukseen

Kantelija arvostelee sitä, että tiedotteissa "Osallistuminen oman uskonnonopetukseen" (liitteet 3 ja 4) ei kerrottu, että jos uskonnollisen

yhdyskunnan oman uskonnonopetus järjestetään, oppilas/opiskelija suljetaan pois elämänkatsomustiedon opetuksesta.

Selvityksen mukaan Helsingin kaupungissa tilannetta on tulkittu opetusministeriön ohjeiden mukaisesti siten, että jos koulussa annetaan oppilaan oman uskonnonopetusta, oppilaan tulee osallistua siihen tai sitten enemmistön uskonnonopetukseen. Tästä periaatteesta saattoi ohjeiden mukaan poiketa vain, jos huoltajat ilmoittavat, ettei koulussa annettava ao. uskonnonopetus vastaa heidän uskonnollista näkemystään. Tällöin oppilas voi osallistua myös elämänkatsomustiedon opetukseen, korvaavaan muun aineen opetukseen tai korvaavan opetuksen sijasta koulun ulkopuolella annettavaan uskonnonopetukseen. Edellytyksenä on, että oppilas kuuluu ao. uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Kannanotto

Olen edellä tarkoitetun toiseen kanteluasiaan antamassani ratkaisussa käsitellyt Opetushallituksen em. tiedotteiden asianmukaisuutta koskien oman uskonnonopetuksen pakollisuutta. Viittaan tähän kannanottooni ja totean, että perusopetuslain ja lukiolain uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetusta koskevat säännökset tulisi täsmentää tältä osin. Asia ei anna sen johdosta tässä yhteydessä aiheitta puoleltani enempään.

3.3

Uskonnollisista tilaisuuksista vapautuminen

Kantelija arvostelee kirjoituksessaan Helsingin kaupungin opetusviraston menettelyä vaatia peruskoulussa/lukiossa oman uskonnollisen yhdyskunnan uskonnollisista tilaisuuksista omantunnon syistä vapautumiseen muuta kuin pelkkä huoltajan/opiskelijan ilmoitus. Opetusviraston menettely on kantelukirjoituksen mukaan ilmeisesti myös perustunut Opetushallituksen em. tiedotteisiin.

Kannanotto

Olen edellä tarkoitetun toiseen kantelukirjoitukseen tekemässäni päätöksessä käsitellyt tätäkin kysymystä. Totean, että Opetushallitus on asiasta antamassaan selvityksessä ja lausunnossaan todennut näkemyksensä, että on riittävää, että huoltaja/opiskelija ilmoittaa, että kieltäytymisen perusteena ovat omantunnonsyyt tarvitsematta kertoa tarkemmin niiden sisältöä.

Käsitykseni mukaan kieltäytymisen perusteeksi siis riittää vetoaminen omantunnonsyihin ilman, että näitä syitä tarvitsee perustella. Totesin, että Opetushallituksen tiedotetta tulisi mielestäni tältä osin täsmentää. Asia ei aiheuta siten tässä yhteydessä enempiä toimenpiteitä puoleltani.

4

YHTEENVETO JA TOIMENPITEET

Olen edellä todennut, että kantelussa arvosteltu Helsingin opetusviraston menettely on osittain perustunut Opetushallituksen tiedotteessa oleviin tietoihin. Olen todennut kysymyksessä olevan tiedotteen

eräiltä osin tulkinnanvaraiseksi. Lisäksi on ilmennyt, että osa tiedotteen puutteista johtuu kyseisen lainsäädännön puutteista. Kyseiset virhetulkintamahdollisuudet ja puutteellisuudet tulisi mahdollisimman nopeasti korjata. Olen pyytänyt Opetushallitusta 31.12.2005 mennessä ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin se on asiassa ryhtynyt.

Selvitys ei ole tuonut esiin Helsingin kaupungin opetusviraston tai sen yksittäisen virkamiehen toiminnassa sellaista virheellistä menettelyä, joka antaisi minulle aihetta muihin toimenpiteisiin.

Apulaisoikeusasiamies

Ilkka Rautio

Vanhempi
oikeusasiamiehensihteeri

Henrik Aström